GUVERNATORII MILITARI AI BUCOVINEI: GABRIEL BARON SPLÉNY DE MIHÁLDY (1734–1818) ŞI CAROL BARON DE ENZENBERG (1725–1810)

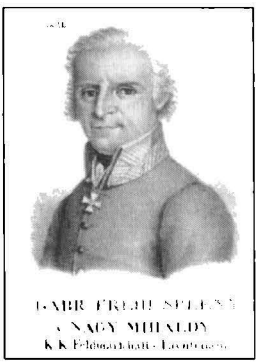
ŞTEFĂNIŢA-MIHAELA UNGUREANU

Die Militärgouverneure der Bukowina: Gabriel Freiherr Splény von Miháldy (1734–1818) und Karl Freiherr von Enzenberg (1725–1810)

(*Zusammenfassung*)*

Der vorliegende Artikel präsentiert die Tätigkeit der Landesgouverneure Gabriel Freiherr Splény von Miháldy (1734–1818) und Karl Freiherr von Enzenberg (1725–1810) während ihrer Amtszeit in der Bukowina. Nach der Annektierung der Provinz von der österreichischen Monarchie (1774) wurden in der Bukowina unter militärischer Verwaltung mehrere Organisierunungsmaßnahmen getroffen. Das Hauptziel der neuen österreichischen Regierung war, das neu erworbene Gebiet umzugestalten. Ausser den bekannten Informationen zu ihrer Tätigkeit, werden auch einige neue biographische Daten zu den beiden Militärgouverneure hinzugegeben.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, Militärverwaltung, Gabriel Graf Splény von Miháldy, Karl Graf von Enzenberg, politische, soziale und ökonomische Maßnahmen.

După anexarea Bucovinei de către Monarhia habsburgică (1774), în provincie a fost instaurată administraţia militară. Sub conducerea acesteia, au fost impuse mai multe măsuri de reorganizare teritorială, socială, economică şi politică. În cele ce urmează, ne propunem să prezentăm activitatea celor doi guvernatori militari ai Bucovinei, din 1774 până în 1786, anul când Bucovina trece sub administraţie civilă.

Gabriel baron Splény de Miháldy** se naşte la Ternye,

* Traducere: Ştefăniţa-Mihaela Ungureanu.

** Foto: Österreichische Nationabibliothek, Bildarchiv Austria, Porträtsammlung, http://www.bildarchivaustria.at/ Pages/Search/Result.aspx?p_ItemID=1&p_iCollectionID =5090873, navigare din data de 05.06.2014.

BDD-A32903 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:05 UTC)

Ungaria Superioară (astăzi Terňa, Slovacia), în 2 octombrie 1734, ca fiu al generalului de cavalerie Gabriel Anton (1690–1762). Se trage dintr-o familie nobiliară veche, ai cărei membri, pe linie bărbătească, au fost militari de profesie[1]. Urmează cursurile Gimnaziului Iezuit din Kaschau (Košice), apoi se înscrie la Academia Nobiliară Terezіană, cunoscuta instituţie de învăţământ superior înfiinţată de Maria Theresia în 1746[2], unde erau primiţi la studiu tinerii de familie nobilă. Aici studiază dreptul, pentru ca mai târziu să urmeze exemplul bunicului şi al tatălui său şi să se dedice carierei militare[3].

În 1752, la vârsta de 18 ani, Gabriel Splény intră ca stegar în Regimentul de Infanterie 39, cu care participă la Războiul de şapte ani, declanşat în 1756 între Prusia, Regatul Marii Britanii şi Hanovra, pe de o parte, şi Austria, Regatul Francez, Imperiul Rus şi Suedia, pe de altă parte[4]. Luptă la Lobositz, Liegnitz, Breslau şi Leuthen; pentru merite deosebite, în scurt timp este avansat la gradul de căpitan, apoi la cel de maior, pentru ca în 1768, să fie numit colonel şi să preia comanda regimentului[5].

În 1773, ajunge general-maior şi un an mai târziu este numit la conducerea administraţiei militare a provinciei nou cucerite de Imperiul Habsburgic, Bucovina. În această funcţie, s-a ocupat de reorganizarea structurilor administrative locale. Printre altele, a creat premisele necesare introducerii unui sistem general de şcolarizare în Bucovina[6].

În 1778, revine în serviciul militar activ. Participă la războiul bavarez de succesiune, continuându-şi ascensiunea militară. În 1785, este ridicat la rangul de mareşal. Se remarcă prin acţiunile sale militare strălucite, mai ales în războiul cu Turcia (1788–1790): după bătălia de la Adjud, în 1789, este decorat cu Crucea de Cavaler (Ritterkreuz) şi numit proprietar al Regimentului 51 de Infanterie, iar după bătălia de la Focşani i se acordă Crucea Ordinului Militar „Maria Theresia" în grad de comandor[7].

În anul 1790, Splény îndeplineşte cu succes mai multe misiuni militaro-diplomatice[8], iar în 1791 este numit administrator al Comitatului Szabolcs din Regatul Ungariei. În 1793, s-a aflat la comanda unei divizii în luptele de pe Rinul inferior, împotriva revoluţionarilor francezi, iar în 1794 a fost numit comandant interimar al fortăreţei de la Olmütz[9].

[1] *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, vol. XIII, Viena, Editura Academiei Austriece de Ştiinţe, 2007, p. 43.

[2] Vezi http://ro.wikipedia.org/wiki/Academia_Terezian%C4%83, căutare din 20.11.2012.

[3] Radu Grigorovici, *Introducere*, în *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice şi demografice*, ediţie bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfeţe, note şi comentarii de acad. Radu Grigorovici, Prefaţă de D. Vatamaniuc, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998, p. 19.

[4] Vezi http://ro.wikipedia.org/wiki/R%C4%83zboiul_de_%C8%98apte_Ani, accesare din data de 20.11.2012.

[5] *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, p. 43.

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*.

[8] Radu Grigorovici, *op. cit.*, p. 23.

[9] *Österrei*

BDD-A32903 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:05 UTC)

În 1795, este trecut în rezervă şi învestit în funcţia de consilier secret. Va mai participa, totuşi, la câteva acţiuni militare alături de Regimentul de Infanterie 51. Moare la 1 aprilie 1818, la vârsta de 84 de ani, într-o localitate în apropiere de Kaschau (Szilvaj Ujfalu). A avut 17 copii, din care au supravieţuit zece, opt fete şi doi băieţi. Aceştia din urmă, Ignaz şi Franz, au urmat, de asemenea, o carieră militară[10].

Despre omul Gabriel Splény de Miháldy aflăm din *Introducerea* semnată de academicianul Radu Grigorovici, la lucrarea *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice şi demografice*, următoarele: „Un sentiment religios adânc forma temelia caracterului său, din care izvora o credinţă şi o afecţiune de nezdruncinat pentru monarh şi patrie şi o bunătate rară a inimii, care se manifesta frumos printr-o caritate activă şi se împerechea cu o seninătate a spiritului şi o fermitate a caracterului. Drept şi deschis în vorbă şi faptă, sincer şi constant ca prieten, nesedus de noroc, necopleşit de nenoroc, el deveni pentru toţi cei care i-au cunoscut virtuţile şi înaltele sale însuşiri ca om şi ca bărbat, obiect de adoraţie şi dragoste neprefăcută”[11].

Perioada în care Gabriel Splény s-a aflat în Bucovina a fost cuprinsă între 1 septembrie 1774 şi 6 aprilie 1778. Însărcinat cu ocuparea ţării, el a trasat mai întâi graniţele acesteia cu Moldova şi Transilvania, în aşa fel încât acestea să corespundă cât mai mult intenţiilor militare şi politice ale Casei Imperiale Austriece.

În *Nedeterminantul Proiect al organizării militare î. r. a porţiunii enclavate moldovene*, din decembrie 1774, Gabriel Splény îşi planifică activitatea organizatorică în Bucovina, scopul său fiind „să elibereze ţara din starea ei de decădere, să-i deschidă accesul la cultura apuseană, să introducă o nouă ordine a lucrurilor şi să alipească cu o mână îngăduitoare această parte nouă vechiului imperiu”[12].

În calitatea sa de guvernator militar, generalul Gabriel Splény a întocmit un raport pentru Curtea din Viena, privind situaţia provinciei nou anexate, intitulat *Descrierea districtului bucovinean*. Acest raport a fost publicat de Johann Polek cu titlul *General Spleny's Beschreibung der Bukowina* la Cernăuţi, în 1893[13].

Descrierea districtului bucovinean a fost realizată între 14 august şi 16 septembrie 1775, după ce Gabriel Splény a petrecut un an la Cernăuţi, fiind primul document scris de un străin despre Bucovina, după ocuparea ei de către Imperiul Habsburgic, şi, în acelaşi timp, o sursă valoroasă de informaţii privind activitatea desfăşurată de primul guvernator al provinciei.

Din document reiese că generalul Gabriel Splény a fost interesat de „realităţile geografice şi economice, obiceiurile şi forma de guvernare precedentă a

[10] *Ibidem*.
[11] Radu Grigorovici, *op. cit.* p. 24.
[12] *Ibidem*, p. 27.
[13] Radu C

BDD-A32903 © 2014 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:05 UTC)

acestui district"[14] şi a făcut propuneri cu privire la constituţia „cea mai potrivită pentru a aduce acestei provincii de îndată îmbunătăţiri aplicabile în organizarea ei politică, judiciară şi economică"[15].

Propunerile sale se refereau, în primul rând, la situaţia demografică a Bucovinei, pe care el o considera sever depopulată şi susţinea ideea implantării de colonii germane pe teritoriul provinciei. Această idee mai prezenta avantajul că ar fi ridicat şi nivelul agriculturii, după cum şi Vasile Balş, în *Descrierea Bucovinei şi a stărilor ei lăuntrice*[16], recomanda „înfiinţarea câtorva colonii, care să-i servească ţăranului drept exemplu pentru agricultură"[17]. Gabriel Splény prevedea şi un plan de împroprietărire treptată a ţăranilor autohtoni, iar coloniştii germani urmau să fie stimulaţi prin scutiri de taxe, număr redus de zile de robotă, locuinţe etc.

El urmărea realizarea unei reforme agrare, o trecere „de la o societate pastorală la una agricolă, şi de la una feudală la una bazată pe proprietatea individuală"[18]. În acest sens, măsurile pe care intenţiona să le aplice guvernatorul Bucovinei vizau şi relaţiile comerciale interne şi externe din Bucovina, industrializarea provinciei prin înfiinţarea de fabrici, obţinerea materiei prime pentru acestea, crearea de pieţe de desfacere a produselor şi construirea de căi de comunicaţie[19].

Cum valorificarea optimă a resurselor Bucovinei era unul dintre principalele obiective, atenţia guvernatorului s-a îndreptat de la început asupra conservării pădurilor, în special a celor aflate pe Valea Ceremuşului şi Valea Prutului, zone în care menţinerea pădurilor servea, în primul rând, intereselor militare. Pentru a satisface aceste interese, generalul Splény a publicat în anul 1776 o ordonanţă forestieră, care reglementa drepturile de folosinţă a pădurilor şi stabilea modalităţile de apărare şi păstrare a acestora.

Finalitatea acestor măsuri economice era, evident, exploatarea sistematică a teritoriului anexat în folosul imperiului şi al împăratului, recuperarea investiţiilor şi obţinerea unor câştiguri suplimentare pentru vistieria statului austriac.

Un alt domeniu în care Gabriel Splény propunea schimbări majore era cel juridic. Pregătirea sa iniţială, de jurist, i-a permis să recomande separarea administraţiei de puterea judecătorească şi modernizarea sistemului judiciar. Pentru a evita „pericolele pe care obişnuiesc să le aducă înnoirile prea mari"[20], el sugera ca în Bucovina, în lipsa unui cod penal autohton, să se folosească extrase din codul penal austriac (terezian), traduse în limba română, iar pentru procesele civile să se folosească prevederile celui ungar.

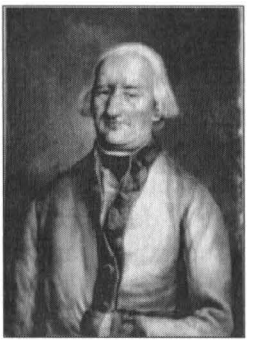
[14] *Ibidem*, p. 31.
[15] *Ibidem*.
[16] Vezi „Analele Bucovinei", Rădăuţi – Bucureşti, Editura Academiei Române, anul III, nr. 1, ianuarie – iunie 1996, p. 215.
[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*.
[19] Radu Grigorovici, *op. cit.*, p. 223.
[20] *Ibidem*,

BDD-A32903 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:05 UTC)

Faţă de religia ortodoxă, predominantă în Bucovina, generalul Gabriel Splény a manifestat o atitudine de toleranţă. Deşi educat în spiritul protestantismului, el a ales să respecte credinţa practicată de locuitori. Era însă împotriva imenselor averi mănăstireşti, le vedea ca pe o piedică în calea reformelor sale social-economice şi recomanda transformarea lor parţială în bunuri fiscale[21].

În ceea ce priveşte ridicarea nivelului cultural-ştiinţific al populaţiei Bucovinei, în sens iluminist, Gabriel Splény considera că „prima bază a unei administraţii este îmbunătăţirea moravurilor poporului, şi ce contribuie mai mult la aceasta decât artele şi ştiinţele"[22]. El recunoştea rolul important al clerului şi al nobilimii în instruirea poporului de rând şi pentru aceasta a propus următoarele: înfiinţarea unui seminar pe lângă episcopul ortodox de la Rădăuţi, unde să se studieze teologie şi filozofie, sub îndrumarea unor călugări aduşi din Transilvania, deschiderea de şcoli la Cernăuţi şi Suceava, amenajarea unui internat pentru 12 copii de boieri şi mazili, care să fie instruiţi în limba germană. Gabriel Splény era conştient de necesitatea introducerii şi a folosirii limbii germane ca limbă oficială la toate nivelele, pentru ca guvernarea unei provincii multinaţionale să se realizeze cu succes.

Dintre aceste propuneri de reformă ale lui Gabriel Splény, doar unele au fost puse în practică. Ele au generat, în ansamblu, măsurile de reorganizare socială, economică şi politică aplicate de stăpânirea habsburgică în Bucovina. Meritul său rămâne acela de a fi creat premisele dezvoltării acesteia, asigurându-i ordinea internă şi externă.

Carol baron de Enzenberg [zu(m) Freyen und Jöchelsthurn][***] s-a născut la Padova, în Lombardia, în anul 1725[23], într-o familie nobiliară foarte veche, originară din provincia Tirol. Aşa cum se obişnuia, a adoptat de timpuriu o carieră militară, fiind numit maior în 1761, colonel în 1770 şi general-maior în 1777. În această calitate, un an mai târziu, la 6 aprilie 1778, preia conducerea administraţiei militare a Bucovinei.

Generalul Carol von Enzenberg îşi exercitase funcţia anterior în Transilvania: timp de 15 ani a fost administrator militar şi comandant al unui detaşament valah. Prin urmare, stăpânea foarte bine limba română, cunoştea modul de viaţă, obiceiurile şi tradiţiile locale, toate acestea recomandându-l pe deplin pentru misiunea atribuită în Bucovina.

[21] Radu Grigorovici, *op. cit.*, p. 227.

[22] *Ibidem*, p. 228.

[***] Foto: http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=1295848a, accesare din data de 5.06. 2014.

[23] Leopold Kudrna, *Biographical Dictionary of All Austrian Generals during the French Revolutionary and Napoleonic Wars 1792–1815*. Vezi: http://www.napoleon-series.org/research/biographies/Aust[illegible]le 27.11.2013.

BDD-A32903 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:05 UTC)

Transferat la conducerea comandamentului militar din Cernăuţi, generalul Carl von Enzenberg s-a arătat interesat de toate aspectele vieţii sociale din Bucovina. Obişnuia să facă vizite în teritoriu (comune, sate, gospodării), să discute cu localnicii şi să-şi formeze singur o părere despre situaţia acestora. În urma acestor vizite, el a întocmit în octombrie 1779 primul memoriu referitor la starea Bucovinei, în care se contura programul de reforme ce vor fi aplicate ulterior. Între 4 şi 15 aprilie 1780, Enzenberg a fost chemat la Viena pentru a prezenta acest memoriu, care cuprindea următoarele puncte importante: politica de colonizare, reorganizarea bisericii, înfiinţarea de şcoli primare (Volksschulen), numirea unei autorităţi politice a provinciei, dezvoltarea comerţului, construirea unor căi de comunicaţie adecvate. Programul de reforme a primit aprobarea împăratului Iosif al II-lea la 18 august 1781[24].

Generalul Enzenberg nu era de acord cu politica de colonizare adoptată de Curtea de la Viena şi pusă în practică de generalul Splény, care însemna popularea provinciei cu colonişti germani. Enzenberg considera că aceasta era prea costisitoare, aşa încât a optat pentru aducerea de colonişti din teritoriile învecinate cu Bucovina, adică Moldova şi Galiţia[25], deoarece aceştia se adaptau mai uşor la condiţiile de mediu şi de muncă.

La preluarea postului de guvernator militar, Enzenberg cunoştea faptul că în Bucovina existau puţine şcoli. Considera că una dintre numeroasele măsuri necesare dezvoltării provinciei trebuia să fie reorganizarea sistemului educaţional. În viziunea sa, sistemul şcolar trebuia să fie integrat, de bună calitate şi bazat pe limba germană şi pe limbile materne vorbite de locuitori. În acest sens, el a sprijinit transferul de profesori de limba germană din Transilvania în Bucovina. Deoarece aceştia erau catolici, generalul Enzenberg a atras atenţia că „pentru a proteja cât mai mult sentimentele religioase ale clerului şi ale credincioşilor ortodocşi" şi „din respect pentru misiunea episcopului", „administraţia trebuie să facă distincţia între învăţământul şcolar propriu-zis şi învăţământul religios. Elevii catolici, cei uniţi, neuniţi şi de alte religii tolerate pot fi instruiţi laolaltă, dar predarea religiei se va face separat, de către membrii clerului"[26].

Generalul Enzenberg ţinea la participarea clerului în procesul de învăţământ. La Viena, când a prezentat memoriul despre Bucovina, el a arătat că „astfel clerul este pus în situaţia ca, prin ocupaţia şi dedicarea sa, să contribuie la înfiinţarea unor

[24] Raimund Friedrich Kaindl, *Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*. Festschrift zum 60. Regierungsjubiläum Sr. Majestät Kaiser Franz Josef I., zur Erinnerung an die erste urkundliche Erwähnung von Czernowitz vor 500 Jahren. Auf Veranlassung der Czernowitzer Stadtgemeinde, Cernowitz, 1908, p. 35.

[25] Wili Kosiul, *Die Bukowina von 1774 bis 1786 unter der Herrschaft des österreichischen Militärgouverneurs, General Freiherr von Enzenberg*, în: *Die Bukowina und ihre Buchenland-deutschen in zwei Bänden*, vol. I, Oberding Reimo Verlag, 2011, p. 179.

[26] Emanuel Freiherr von Kapri (Hg.), *BUCHENLAND: ein österreichisches Kronland verschiedener Volksgruppen*, Landsmannschaft der Buchenlanddeutschen (Bukowina e. V.), Stuttgart – München, 1974,

BDD-A32903 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:05 UTC)

şcoli centrate pe educarea prin raţiune şi suflet, pe eradicarea prejudecăţilor. (...) Acesta este mijlocul prin care vor fi primite mai uşor şi vor fi sprijinite toate măsurile de îmbunătăţire"[27].

În timpul mandatului său, s-au deschis 30 de aşa-numite şcoli triviale, în care copiii erau educaţi gratuit. Dintre acestea, amintim o şcoală cu o singură clasă, deschisă la Suceava în februarie 1784, şi una la Cernăuţi, în martie 1784, cu predare în limbile germană şi română. În instrucţiunile sale către directorii şcolilor, Enzenberg preciza următoarele: „(...) învăţătorii şcolilor normale trebuie să aibă un stil de viaţă modest şi cumpătat, să comunice şi să se comporte armonios cu elevii, să întreţină o relaţie bazată pe încredere cu părinţii acestora, să evite discuţiile părtinitoare despre religii şi deosebirile dintre ele, (...) să transmită tinerilor informaţii despre ştiinţă şi despre bunele moravuri. Trebuie să aibă în vedere ca tinerii să conviețuiască în înţelegere, aşa încât nici cea mai mică deosebire religioasă să nu se observe"[28]. Din păcate, în perioada în care învăţământul din Bucovina a fost supervizat de Consistoriul romano-catolic din Lemberg, aceste indicaţii nu au fost respectate.

În anul 1779, a fost înfiinţat la Cernăuţi primul spital militar austriac. După doi ani, acesta a fost mutat într-o cădire nouă, care avea şi o farmacie militară. Tot în anul 1779, generalul Enzenberg a dispus numirea unei comisii care urma să cerceteze resursele naturale din sud-vestul provinciei (zăcăminte, minereuri) şi să găsească o modalitate de exploatare. Astfel s-au descoperit mina de cupru de la Pojorâta şi cea de fier de la Iacobeni, cu posibilităţi avantajoase de valorificare[29].

În anul 1786, ultimul an de activitate al generalului Enzenberg ca guvernator al Bucovinei, este adoptat oficial sistemul şcolar propus de acesta, care prevedea: înfiinţarea de şcoli populare normale în toate parohiile din provincie; deschiderea unor şcoli cu clase secundare în Cernăuţi, Suceava şi Siret şi a unui liceu în Suceava; distribuirea gratuită de manuale, cărţi şi instrumente de scris, acordarea unei burse lunare în valoare de doi guldeni pentru elevii de gimnaziu şi de liceu. În acelaşi an, se mai deschid încă trei şcoli publice de stat la Câmpulung, Vijniţa şi Suceava, cu limba de predare română. De asemenea, se inaugurează un spital civil la Cernăuţi.[30]

Odată cu decretul emis de împărat, la 6 august 1786, activitatea de guvernator militar a generalului Carl von Enzenberg ia sfârşit, provincia pe care o guvernase timp de opt ani devine parte a Galiţiei, iar administraţia militară este înlocuită cu cea civilă – o decizie care se va dovedi nefericită pentru Bucovina.

[27] *Ibidem*, p. 43.
[28] *Ibidem*, p. 67.
[29] Willi Kosiul, *op. cit.*, p. 180.
[30] Willi K

BDD-A32903 © 2014 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:54:05 UTC)